

Komparácia interakčného štýlu učiteľov zš a osemročných gymnázií

LÍVIA FENYVESIOVÁ¹, ANNA TIRPÁKOVÁ²

¹ Katedra Pedagogiky PF UKF, Dražovská 4, 949 01 Nitra, SR, lfenyvesiova@ukf.sk

² Katedra Matematiky FPV UKF, Trieda A. Hlinku 1, 949 01 Nitra, SR

Kľúčové slová: vyučovací štýl učiteľa, index direktivity, index motivácie, interakčné jednotky, humanistická edukácia

Abstrakt. Príspevok informuje o výsledkoch výskumu zameraného na komparáciu aplikovaných interakčných štýlov učiteľov základných škôl a osemročných gymnázií. Interakčný štýl je vyjadrený mierou indexu direktivity a indexu motivácie.

FENYVESIOVÁ, L., TIRPÁKOVÁ, A.: **Comparison of applied – interactive styles of teachers at primary schools and eight-grade secondary schools.**

Key words: interactive styles of teachers, motivation index, directive index, humanistic education

Abstract. The paper presents research conclusions, it was focused on a comparison of applied – interactive styles of teachers at primary schools and eight-grade secondary schools. Interactive styles is figured by rate of directive index and motivation index.

Potreby súčasnej školy vyžadujú od každého učiteľa, aby bol v rámci svojej profesie orientovaný nielen na sprostredkovanie nových informácií, ale súčasne aby sa jeho osobnosť vyznačovala širokou profesionalitou. V jej rámci sa zdôrazňujú tieto aspekty: facilitátorská úloha, široké vedomosti z diagnostikovania žiakov, podnecovateľ detského, resp. žiackeho poznávania, využitie pedagogicko-psychologických vedomostí pri vytváraní vhodnej klímy triedy a školy, dokonalé ovládanie komunikačných techník so žiakmi a schopnosť sebareflexie vlastných činností, a pod.

Jednou z axiém súčasnej tvorivo-humanistickej výchovy je zmena vzťahu učiteľa k žiakovi. Novú kvalitu tejto vzťahovej dimenzie treba chápať predovšetkým ako orientáciu učiteľa primárne na žiaka, na rozvoj a sebarozvoj jeho osobnosti, na znižovanie miery direktívnosti v jeho interakčnom štýle. Tejto problematike venujeme pozornosť i pri riešení grantovej úlohy MŠ VEGA 1/2644/05.

Interakčný štýl je pre učiteľa typická a relatívne trvalá charakteristika osobnosti, ktorá sa prejavuje v jeho konaní, správaní a komunikácii počas vyučovacej hodiny. Ovplyvňuje tak jeho didaktické, organizačné a komunikačné aktivity. Zaznamenávanie a následná analýza týchto učiteľových aktivít predstavovala východisko nami realizovaného výskumu.

Metodika výskumu a výskumná vzorka

Hlavným cieľom výskumu bolo posúdenie vyučovacieho štýlu učiteľov druhého stupňa základných škôl a prvých štyroch ročníkov osemročných gymnázií z hľadiska miery direktivity a miery motivácie a to prostredníctvom interakčnej analýzy ich činností a komunikácie na vyučovacej hodine. Ďalším cieľom bola následná komparácia vyučovacích štýlov uplatňovaných na oboch typoch škôl. Overovali sme predpoklad, že uplatnenie vyučovacieho štýlu nie je závislé od typu vzdelávacej inštitúcie.

Celkovo sme analyzovali 78 vyučovacích hodín, z toho 53% (n=41) predstavovali hodiny na základných školách a 47% (n=37) na gymnáziách. Z hľadiska organizácie to boli hodiny klasického typu, t. j. obsahujúce základné didaktické funkcie.

V našom výskume sme sa orientovali na možnosti prepojenia kvantitatívnej a kvalitatívnej analýzy získaných údajov. Najväčší dôraz sme kládli na činnosť učiteľa a jeho interakciu so žiakmi. Základom pre kvantitatívnu analýzu bolo zaznamenávanie interakčných jednotiek na vyučovacej hodine.

Diagnostiku vyučovacieho štýlu sme realizovali pomocou analytickej pozorovacej schémy N. Flandersa. Zo zaznamenaných interakčných jednotiek sme vypočítali index direktivity a index motivácie. Hodnoty indexu direktivity do 0,49 indikujú silne direktívny štýl, hodnoty od 0,50 do 1,00 stredne direktívny a hodnoty nad 1,00 nedirektívny štýl. Je potrebné poznamenať, že index direktivity by mal v humanistickej edukácii preyšovať hodnotu 1,50 (Schnitzerová, Antoničová, 2003).

Interpretácia zistených údajov

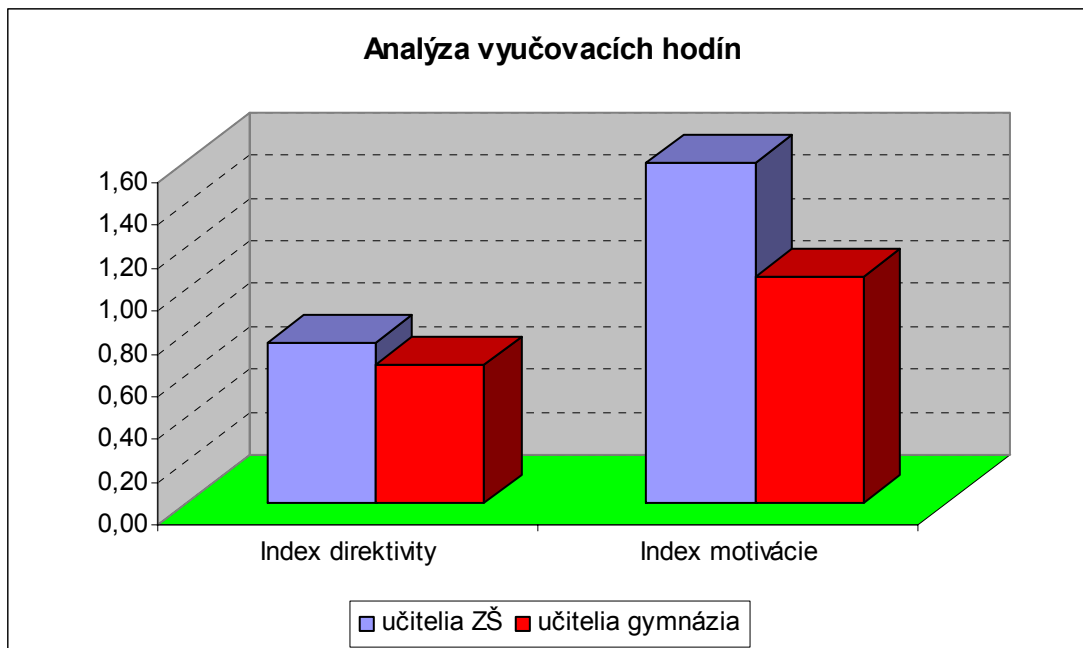
Kvantitatívno-kvalitatívna analýza zaznamenaných interakčných jednotiek nám umožnila posúdiť, aký vyučovací štýl uplatňovali učitelia na skúmaných 78 vyučovacích hodinách.

Samostatne sme analyzovali jednotlivé kategórie, medzi ktorými sme hľadali súvislosti. Z kategórií dokumentujúcich učiteľove aktivity /TRAQ/ sme vypočítali index direktivity a index motivácie. Hodnoty indexu direktivity (I_d) sa v našej vzorke pohybovali v rozpätí od 0,43 po 1,71, pričom priemerná hodnota I_d bola 0,75. Pokiaľ ide o početnosť, tak silne direktívny štýl sa realizoval na siedmich vyučovacích hodinách (9%), stredne direktívny na šesťdesiatich (77%) a nedirektívny štýl na jedenástich (14%) hodinách. Výskyt nedirektívnych vyučovacích štýlov ($n = 11$), čo podielovo predstavuje len 14,1% možno považovať za veľmi nízky. Komparácia vyučovacích štýlov učiteľov základných škôl a 8-ročných gymnázií ukázala nasledovné. U učiteľov základných škôl bola hodnota I_d od 0,43 po 1,71, s priemerom 0,75. Hodnota I_d u učiteľov gymnázií sa pohybovala od 0,44 po 1,28, s priemerom 0,65. Až v 77% z celkového počtu odpozorovaných vyučovacích hodín sa uplatňoval stredne direktívny štýl riadenia, ktorý ilustruje vysoký podiel komunikačných aktivít učiteľov počas vyučovacích hodín.

K podrobnejšiemu rozboru príčin, čo sa zo sledovaných aktivít učiteľa podieľalo na vyššej miere direktivity skúmaných učiteľov, sme využili výpočet a analýzu indexu motivácie (I_m), a porovnanie frekvencie registrovaných aktivít učiteľov vo vzťahu k aktivitám žiakov. Priemerná hodnota I_m bola 1,46. Pre potreby možnej komparácie uvedieme, že priemerná hodnota indexu motivácie učiteľov základných škôl bola 1,60, kým u učiteľov gymnázií 1,06.

Rozdiely v jednotlivých indexoch medzi učiteľmi reprezentujúcimi dva typy škôl ilustrujeme grafom. Zo znázornenia vidieť, že hodnoty indexov direktivity sú takmer vyrovnané. Rozdiel je výrazný v indexoch motivácie, z čoho usudzujeme, že učitelia základných škôl svojich žiakov častejšie odmeňujú, pochvalujú a akceptujú ako ich kolegovia svojich študentov na gymnáziách. Tento rozdiel je prekvapivý z dôvodu, že oba typy škôl navštevujú deti vekovo rovnaké, teda vyžadujúce si rovnako veľa povzbudení, akceptovania a odmeňovania od svojich pedagógov. Tým, že gymnázium predsa len predstavuje vzdelávaciu inštitúciu kvalitatívne diferencovanú napríklad v obsahu vzdelávania, sa tento rozdiel sčasti vysvetlí.

Znázornenie zisteného indexu direktivity a indexu motivácie učiteľov oboch typov škôl.

Výsledky výpočtov jednotlivých zaznamenaných kategórií, konkrétne nízke hodnoty kategórie komunikácie žiakov, vysoké hodnoty indexu direktivity, indikujú zistenie, že učitelia aplikujú také vyučovacie postupy a metódy, v ktorých dominuje ich komunikačná aktivita. Čiže, aktivity žiakov predstavovali len jednu tretinu zo všetkých zaznamenaných kategórií. Učitelia vyučovacie hodiny direktívne riadia, rozhodujú o vyučovacích činnostiach, vysvetľujú.

Na základe týchto výsledkov konštatujeme, že rozdiely vo vyučovacom štýle učiteľov medzi skúmanými typmi škôl sú veľmi nízke. Obe kategórie učiteľov uplatňujú stredne direktívny štýl vyučovania. Poznamenávame teda, že uplatnenie vyučovacieho štýlu nie je závislé od typu vzdelávacej inštitúcie.

Určite nemožno pochybovať o tom, že vyučovací štýl učiteľa a v jeho rámci aplikované metódy vyučovania ovplyvňujú tak učenie sa žiakov ako i spôsob ich myslenia pri riešení učebných úloh a problémov. V súlade s koncepciou tvorivo humanistickej výchovy a vzdelávania, v súčasnosti tak mnohokrát analyzovanou a hodnotenou a zároveň načrtnutou i v národnom programe výchovy a vzdelávania, vzrastá význam samostatného a tvorivého spôsobu myslenia žiakov. Táto koncepcia výchovy predstavuje protiklad výchovy, ktorá v mene ideológie deformovala a direktívne manipulovala človeka. Táto teória predstavuje koncepčný rámec v ktorom môžu vzniknúť rozličné alternatívy a kde sa môže prejaviť sloboda a tvorivosť pedagogického pracovníka. V tejto teórii je osobnosť žiaka, študenta postavená na prvé miesto vo svojej integrite a dynamike rozvoja, vo svojej schopnosti sebarozvíjania. Jej autori predpokladajú, že teória bude aplikovaná do obsahu, metód vzdelávania a výchovy, do prístupu učiteľa k žiakom na jednotlivých typoch a druhoch škôl, ako aj na výchovné činnosti. Popri vysokej úrovni vzdelávania a rozvoja poznávacích funkcií, práce s informáciami, je v nej vysoko zdôrazňovaná emocionálna inteligencia, motivácia, prosociálne správanie, komunikácia, morálka, autoregulácia, schopnosť učiť sa a tvorivosť, čo spolu vytvára ľudskú dimenziu edukácie. Inšpiráciou pre inováciu vzťahu učiteľ – žiak by sa mohla stať i myšlienka vychádzajúca z radikálneho konštruktivismu, podľa ktorej jadrom pedagogickej činnosti nemá byť vyučovanie, teda tzv. intervenujúca či inštruktívna interakcia, ale predovšetkým navrhovanie učebných prostredí, vhodných pre proces sebaučenia – tzv. *orientujúca interakcia*.

Vychádzajúc z prezentovaných výsledkov považujeme za potrebné už počas pregraduálnej prípravy učiteľov predovšetkým pri objasňovaní teoretických a metodických otázok humanizácie výchovy a vzdelávania poukázať a pozitívne hodnotiť orientáciu nedirektívneho prístupu učiteľa na vzťahovú, ľudskú dimenziu výučby, ktorá je orientovaná v zmysle pozitívnej motivácie a priblíženia sa žiakovi. Táto orientácia si zároveň vyžaduje implementáciu aktivizujúcich, kooperatívnych, problémových vyučovacích metód do procesu vysokoškolskej prípravy, ktoré vedome rozvíjajú emocionálnosť študentov, podporujú rozvoj kreatívneho myslenia. V celkovom kontexte pregraduálnej prípravy učiteľov naznačujeme potrebu pedagogicko-psychologickej prípravy študentov učiteľstva v smere utvárania tvorivej osobnosti, schopnej reagovať na požiadavky kladené na vyučovací proces.

Literatúra

- IVANČÍKOVÁ J. 2005. Význam štúdia diferenciálnej didaktiky v príprave učiteľov. In rozvoj študijného a vedného odboru pedagogika na Slovensku. Bratislava : UK, s.171-176, ISBN 80-223-2027-7.
- PETLÁK E., KOMORA J. 2003. Vyučovanie v otázkach a odpovediach. Bratislava : IRIS, ISBN 80-89018-48-3.
- SCHNITZEROVÁ E., ANTONIČOVÁ I. 2003. Analýza vyučovacích štýlov na základnej škole. In Biodromálne premeny učiteľstva – učiteľ v premenách času. Zborník z vedeckého kolokvia s medzinárodnou účasťou. Prešov : FF PU, ISBN 80-8068-231-3.
- ZELINOVÁ M. 2004. Výchova človeka pre nové milénium. Teória a prax tvorivo-humanistickej výchovy. Prešov : Rokos, ISBN 80-89055-48-6.